

תחושות רווחה סובייקטיבית בקרוב בני 50 ומעלה בישראל

אביבה זלצר-זובידה¹ וטל ספלטר²

מחקר זה עוסק בסוגיית תחושות הרווחה הסובייקטיבית בקרב בני 50 ומעלה בישראל. מאגר הנתונים שמחקר זה מתבסס עליו, הגל הראשון של קובץ הנתונים הישראלי של פרויקט SHARE הבינלאומי, מאפשר בדיקה מעמיקה של הנושא. בניסיון להבין מה מסביר את תחושות הרווחה הסובייקטיבית, נבחרו שני משתנים תלויים המשלימים זה את זה – שאלה כללית על שביעות רצון מהחיים ומדד ה-CASP-12, המבוסס על ארבעה היבטים שונים של סיפוק צרכים (שליטה, אוטונומיה, הנאה ומימוש עצמי). הממצאים מלמדים שבקרב האוכלוסייה הבוגרת בישראל, המשתנים התורמים הן לניבוי שביעות הרצון הכללית מהחיים והן לניבוי תחושות סיפוק הצרכים הם רמת הכנסה, רמת השכלה, מצב משפחתי ודירוג בריאות עצמי. את תחושות סיפוק ומילוי הצרכים ניתן לנבא גם על ידי גיל והשתייכות לקבוצת אוכלוסייה על פי מוצא ולאום.

רקע – איכות חיים ורווחה סובייקטיבית בזיקנה

במשך שנים רבות עסקו הוגים מתחומים שונים בשאלה, חיים טובים מה הם. יש הטוענים שהתשובות לשאלה זו הן רבות ומגוונות וקשורות בהיבטים חומריים, רגשיים ורוחניים של חיי האדם. ניתן גם לומר, שהתשובה לשאלה היא סובייקטיבית לחלוטין ושלכל אדם יש הזכות והיכולת להגדיר אם חייו טובים. גישה זו עומדת בבסיס המחקר העוסק בתפיסת הרווחה הסובייקטיבית של אנשים מבוגרים. על פי גישה זו, תחושת רווחה סובייקטיבית היא ההערכה הקוגניטיבית והרגשית של אנשים את חייהם. במהלך המחקר הנוכחי נבחן מדדים שונים של תחושות ותפיסות רווחה סובייקטיבית של בני 50 ומעלה בישראל

---

1 המכון להגירה ושילוב חברתי, המרכז האקדמי רופין.
2 החוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת תל אביב.

כפונקציה של מאפיינים דמוגרפיים כמו גם של מאפיינים בעלי חשיבות ייחודית בחייה של אוכלוסייה זו.

בעשורים האחרונים גוברת בקרב גרונטולוגים ההכרה שאיכות חיים ובתוכה רווחתם הסובייקטיבית של בני 50+ הם רעיונות מורכבים ורבי פנים, הדורשים הבנה מעמיקה (Hyde, Wiggins, Higgs, & Blane, 2003; Diener, Shu, Lucas, & Smith, 1999; Diener, 2000). עלייה בתוחלת החיים וברמת החיים גוררת עמה ציפייה לאיכות חיים לכל אורכם. על כן נראה שדווקא בתקופת הבגרות המאוחרת, שבה אנשים חווים אובדנים והתמודדויות עם שינויים, חשוב לחוקרים להכיר לעומק את תחושותיהם ואת תפיסותיהם הסובייקטיביות בנוגע לרווחתם. זאת כדי להבין כיצד הם מתמודדים עם פרק החיים שמועד סיומו אינו ידוע, ולהתוות מדיניות ציבורית מתאימה שתסייע להם לחיות חיים איכותיים וראויים בחברה צודקת יותר, המותאמת לכל הגילאים (Society for all ages).

המונח איכות חיים מתייחס להיבטים אובייקטיביים וסובייקטיביים של הקיום האנושי (Bowling, Banister, Sutton, & Windsor, 2002). בעוד שההיבטים האובייקטיביים מכילים מדדים תלויי נורמות של רווחה (בריאות וטיפול רפואי, תנאי מגורים, רמת חיים), ההיבטים הסובייקטיביים משקפים חוויה סובייקטיבית של רווחה (Vitterso, 2004; Spiro & Bosse, 2000). למושג הרווחה הסובייקטיבית יש היסטוריה ארוכה בגרונטולוגיה, והוא אחד המושגים הנחקרים ביותר בתחום זה. יחד עם זאת, אין הסכמה בין חוקרים ביחס לטבעו של המושג בשל מחלוקת על גבולותיו התיאורטיים והקונספטואליים (Diener, 1984; Spiro & Bosse, 2000; Zautra & Hempel, 1984). המחקרים המוקדמים בתחום התבססו על פי רוב על שאלה כללית אחת, המודדת תחושות סובייקטיביות של רווחה על ידי מדד קוגניטיבי כללי לבחינת שביעות רצון מהחיים (Diener, 1984). ברם, בשל היותו של מושג הרווחה הסובייקטיבית רבגוני ומורכב, החלו חוקרים לעצב את מחקריהם כך שיבחנו היבטים שונים שלו, כגון הערכה עצמית של בריאות (Litwin, 2006; Prager, Walter-Ginzburg, Blumstein & Modan, 1999), מצב רוח (ליטוויץ, 2001), בדידות (Peters & Liefbroer, 1997), אושר (Fung, Carstensen, & Lang, 2001), שביעות רצון מהחיים (Bowling et al., 2002; Litwin, 2001), ודיכאון (Blumstein et al., 2004). מחקרים אחרים, שעמדו על התחומים השונים של רווחה סובייקטיבית, התבססו על מספר שאלות לכל היבט. המשותף לכל המחקרים הללו הוא העיסוק בשאלה כיצד חווים מבוגרים וזקנים את חייהם על מגוון היבטיהם השונים (Diener, 1984).

אף שבעשורים האחרונים פותחו עוד שיטות הערכה למדידת תחושות רווחה סובייקטיבית (ראו Diener, 1994) לסקירת המדדים השונים, לא נעשה מחקר שיטתי באשר לאיכות המדדים והקשרים ביניהם. ברם, הטענה שהמבנים השונים שהוזכרו לעיל אכן מודדים רעיונות דומים אך לא זהים מתוקפת מבחינה מתודולוגית (Lucas, Diener, & Shu, 2001).

(1996). עוד נמצא שמדדים אלה מצויים במתאם בינוני-גבוה ביניהם ובעלי מהימנות ותוקף גבוהים למדי ביחס למבנים אחרים במדעי החברה (Higgs, Hyde, Wiggins, & Blane, 2003; Litwin, 2001).

מכיוון שרווחה סובייקטיבית היא מושג התלוי בתפיסות של אנשים, וכולל באופן תיאורטי מגוון היבטים – רווחה פסיכולוגית וקוגניטיבית, נסיבות חומריות, בריאות פיזית, כמו גם עצמאותו ושליטתו של הפרט בחייו (Bowling et al., 2002) – יבחן המחקר הנוכחי שתי זירות מרכזיות המייצגות את פניו השונים של המושג בקרב אוכלוסיית בני ה-50 ומעלה בישראל. זירה אחת היא זו של שביעות רצון מהחיים, המוגדרת כשיפוט קוגניטיבי של האדם על חייו (Diener, 1984; Diener et al., 1999). מדד זה מופיע במחקרים רבים כמדד הכללי ביותר לרווחה סובייקטיבית, והוא מתייחס לתפיסתו של הנחקר את חייו בהווה. זירה אחרת היא של מדד CASP-12 המבוסס על המשגה של איכות החיים כמובחנת מהגורמים המשפיעים עליה. מדד זה, החדש יחסית, פותח ותוקף בבריטניה בקרב אוכלוסיית בני 65-75 המייצגים את קבוצת בני גילם. הדגש בגישה זו למדידת איכות החיים אינו על התפקוד עצמו (למשל תפקוד בריאותי, קוגניטיבי וכו'), אלא על הסיפוק של צרכים אנושיים שונים בארבעה תחומים מרכזיים במהלך החיים המאוחרים. המודל, המבוסס על מודל הצרכים של מסלאו, מורכב מארבעה היבטים (מקבץ האותיות הראשונות בשמו של כל מדד מהווה את השם CASP-12): שליטה (Control), אוטונומיה (Autonomy), הנאה (Pleasure) ומימוש עצמי (Self-Realization), הנמדדים בעזרת מספר שאלות אשר יפורטו בפרק השיטה (Higgs et al., 2004; Hyde et al., 2003; Wiggins, Higgs, Hyde, & Blane, 2004). הרציונל לבחינה של שני המדדים במחקר הנוכחי – שביעות רצון מהחיים כמדד כללי ו-CASP-12 כמובחן לזירות ספציפיות – הוא בהיותם משלימים זה את זה ומאפשרים מיצוי גדול יותר והבנה רחבה של עולם התוכן הנוגע לרווחה סובייקטיבית בגיל המבוגר.

סקירת ספרות – מאפיינים המשפיעים על רווחה סובייקטיבית

חוקרי תחושות רווחה סובייקטיבית בעבר עסקו בעיקר בשאלה מי הם האנשים המאושרים (ראו Diener et al., 1999) – הנשואים, העשירים, הרוחניים או בעלי מאפיינים דמוגרפיים מסוימים. כיום המחקר מתמקד בשאלה מה גורם לאנשים להיות מאושרים ומה הם התהליכים המשפיעים על תחושות הרווחה הסובייקטיבית שלהם. באופן כללי מחקרים מראים, שמאפיינים אישיותיים, חברתיים ותרבותיים הם המשפיעים על תחושות הרווחה של אנשים מבוגרים. כך למשל נמצא, שעשירים חווים רמת רווחה

סובייקטיבית גבוהה מאלה שאינם עשירים,³ גברים חווים רמת רווחה סובייקטיבית מעט גבוהה מנשים, וזו של לבנים בארצות הברית גבוהה מזו של שחורים. יש מחלוקת בספרות בנוגע לגיל. בעוד מחקרים מסוימים מצאו שעם העלייה בגיל עולה שביעות הרצון מהחיים עקב ההסתגלות למצב הגופני והנפשי (ראו למשל ממצאים ממחקרי ברלין אצל Baltes & Smith, 2003), מצאו מחקרים אחרים, ששביעות הרצון מהחיים דווקא יורדת עם הגיל ובעיקר בשל התחושה שבתהליך ההזדקנות מידת סיפוק הצרכים יורדת. ההשכלה, רמת החיים, התעסוקה, הדת, תנאי המגורים והמצב המשפחתי משפיעים גם הם על הרווחה הסובייקטיבית, וכך גם אירועי החיים, נגישות נתפסת לתמיכה, פעילויות מסוגים שונים וציפיות לעתיד. מלבד זאת, לתכונות ומבנה אישיות וכן למצב הביולוגי והגופני (סטטוס בריאותי ותפקודי) יש השפעה חזקה ויציבה לאורך זמן על רווחתם הסובייקטיבית של מבוגרים. מחקרים בתחום אף מורים על כך שלמאפיינים שונים ומגוונים אלה השפעה דומה על מדדיו השונים של מושג הרווחה הסובייקטיבית (Diener et al., 1999; Lowenstein, 2007; Keciour, d'Epinay, Spini, & Bickel, 2004; Lapierre, Bouffard, & Bastin, 1997; McNeil, Stones, & Kozma, 1986; Nilsson, Masud Rana, & Kabir, 2006; Sokolovsky, & Vesperi, 1991; Diener, 1984; Wiggins et al., 2004; Landau, & Litwin, 2001; Strawbridge, Wallhagen, & Cohen, 2002).

אם כן, הספרות הגרונטולוגית מתארת את הרווחה הסובייקטיבית כמושג דינמי שמקבל פנים שונות בקרב קבוצות בעלות שייכות חברתית ותרבותית שונה (Hyde et al., 2003; Sokolovsky & Vesperi, 1991). כך למשל נמצא, שמבוגרים החיים בגפם (אלמנים, גרושים, רווקים), ובעיקר אלה ללא ילדים, מדווחים על רווחה סובייקטיבית נמוכה יותר בהשוואה לאלה הנשואים או החיים עם בן זוג. זאת משום שנוכחותו של בן זוג ותמיכתם של ילדים בוגרים ממלאות צרכים בסיסיים ומספקות משאבים המאפשרים שימורו של סגנון חיים בריא וחיוני (Wenger, 1997).

בהקשר הישראלי ידוע שהאוכלוסייה הטרוגנית מאוד מבחינה אתנית. מעבר לערבים ילידי ישראל, הגיעו היהודים החיים בישראל כיום, ובייחוד בני ה-75 ומעלה, מ-70 ארצות ויותר, והם דוברים מעל למאה שפות ילידיות שונות. רוב הזקנים היהודים הוותיקים היגרו מאירופה ("אשכנזים") לפני הקמת המדינה ב-1948 או מיד לאחר מכן. אחרים היגרו בעיקר בשנות החמישים מארצות אסיה ואפריקה ("מזרחיים"), ומיעוטם נולדו באזור פלסטינה אשר הפך ברבות הימים למדינת ישראל. קבוצה אחרת של מהגרים מבוגרים (רובם יהודים) הגיעה עם גל העלייה מברית המועצות לשעבר בשנות ה-90

3 אף כי נמצא שהרווחה הסובייקטיבית מושפעת יותר מן ההכנסה היחסית מאשר מזו האבסולוטית (Helliwell, & Putnam 2004).

כעולים חדשים. קבוצה זו שונה מקבוצות המוצא והלאום האחרות בכך שחוותה אירוע משנה חיים – הגירה – בתקופת חייה המאוחרים (לסקירה מקיפה על מצב העולים ראו מאמרה של אמית בחוברת זו). שלא כמו מהגרים צעירים, מהגרים מבוגרים חווים סכנה כפולה, משום שעליהם להתמודד הן עם האובדנים והשינויים המלווים את שלבי החיים המאוחרים והן עם ההשלכות החברתיות של התמקמות והתארגנות בארץ חדשה לאחר הגירה. בשל הגיוון האתני הקיים בישראל, למבוגרים החיים בה יש מטען תרבותי והיסטורי, דפוסים משפחתיים ומסלולי חיים מגוונים (Litwin, 2006; Walter- Ginzburg, Blumstein, Chetrit, & Modan, 2002) אשר עשויים להשפיע באופנים שונים על תפיסותיהם ביחס לרווחתם.

מחקר זה מתמקד במספר מאפיינים מרכזיים שעשויים להשפיע על תחושות רווחה סובייקטיבית בקרב אוכלוסיית בני 50+ בישראל. באופן ספציפי, בחלק התיאורי התמקדנו במשתנים גיל, מגדר, הכנסה והשתייכות לקבוצת מוצא כמשתנים מסבירים, ובניתוח הרב-משתני הוספנו גם משתנים כגון רמת השכלה, מצב משפחתי, ותפיסת בריאות עצמית, הידועים במדעי החברה כמשפיעים על מגמות של אי-שוויון. מטרת המחקר לבחון כיצד משפיעים משתנים אלה על תחושות כלליות של שביעות רצון מהחיים ועל תחושות ספציפיות של מילוי וסיפוק צרכים בארבעה תחומים שונים: שליטה, אוטונומיה, הנאה ומימוש עצמי. לאור הסקירה התיאורטית והאמפירית אלה הן השערות המחקר:

1. אוכלוסיית המחקר הנוכחי כוללת טווח גילאים רחב של בני הגיל המבוגר (ראו לוח 2). לפיכך נצפה שעם העלייה בגיל, תחול ירידה בתחושה הכללית של שביעות הרצון מהחיים ואף בתפיסת סיפוק הצרכים.
2. לאור ממצאי מחקרים קודמים המוצגים בסקירה התיאורטית נצפה שלמצב הכלכלי תהיה השפעה חיובית על רווחתם הסובייקטיבית של הנחקרים, כך שרמת שביעות הרצון מהחיים ותחושת סיפוק הצרכים של בעלי ההכנסות הגבוהות יהיו גבוהות יותר מאלה של בעלי ההכנסות הנמוכות.
3. לאור הממצא שנשואים נוטים לרווח על רווחה סובייקטיבית גבוהה יותר מלא נשואים, נצפה ששביעות הרצון הכללית מהחיים ותחושות סיפוק הצרכים יהיו גבוהות בקרב נשואים לעומת אלה שאינם נשואים. כמו כן נצפה שגברים יבטאו תחושות שביעות רצון וסיפוק צרכים גבוהות מאלה שיבטאו נשים. לאור זאת, נשער שהאינטראקציה בין מגדר למצב משפחתי תצביע על כך שרמת הרווחה הסובייקטיבית של גברים נשואים תהיה גבוהה מזו של נשים נשואות ושל גברים ונשים שאינם נשואים.
4. נצפה לקשר בין השתייכות לקבוצות אוכלוסייה על פי מוצא ולאום לבין רמת שביעות הרצון מהחיים ורמת סיפוק הצרכים של הנחקרים, כך שבהשוואה ליהודים

ותיקים תהיה רמת הרווחה הסובייקטיבית של ערבים ומהגרים מברית המועצות לשעבר נמוכה יותר.

5. נשער שלרמת השכלה תהיה השפעה חיובית על רווחתם הסובייקטיבית של הנחקרים. במלים אחרות, נצפה שבהשוואה לבעלי השכלה גבוהה יהיו בעלי השכלה נמוכה פחות שבעי רצון ומסופקים מחייהם.

6. נשער שככל שתפיסת הבריאות העצמית גבוהה יותר, כך שביעות הרצון מהחיים ותחושת סיפוק הצרכים גבוהות יותר בקרב אוכלוסיית בני 50 ומעלה בישראל.

שיטת המחקר

המחקר הנוכחי מבוסס על ניתוח הגל הראשון של קובץ הנתונים הישראלי של פרוייקט SHARE הבינלאומי. מידע מפורט על קובץ הנתונים, אופן הדגימה ומאפייני הנחקרים נמסר במקום אחר בפרסום זה. באופן ספציפי, מכיוון שהמשתנים התלויים נמדדו באמצעות שאלון למילוי עצמי בלבד (Drop off), כל ניתוח הנתונים בפרק הנוכחי מבוסס על שאלון זה שאותו מילאו רק חלק מהנחקרים המייצגים את משקי הבית שנדגמו למחקר ($N=1533$).

המשתנים

במחקר הנוכחי נבחרו משתנים המודדים רווחה סובייקטיבית כמו גם משתנים סוציו-דמוגרפיים העשויים להסביר תופעה זו בגיל המבוגר (ראו לוח 2 המציג את רשימת המשתנים, הגדרותיהם ואומדנים סטטיסטיים המתארים את התפלגותם).

המשתנים התלויים

שביעות רצון מהחיים נמדדה על פי השאלה "באיזו מידה את/ה מרוצה מחייך באופן כללי?". סולם התשובות נע בין 1 (מרוצה מאוד) ל-4 (מאוד לא מרוצה). לשם נוחות בעת פירוש הממצאים נעשה היפוך בסולם התשובות כך שציון 4 מעיד על כך שהנחקר מרוצה מאוד ואילו ציון 1 מעיד על כך שאינו מרוצה כלל. מדד CASP-12 נמדד על פי ממוצע

הציונים של ארבעת ההיבטים של מילוי הצרכים, כאשר 1 הוא הציון הממוצע הנמוך ביותר ו-4 הציון הממוצע הגבוה ביותר. נחקרים שענו על פחות משמונה פריטים הושמטו מהניתוח. במדד CASP-19 המקורי (Higgs et al., 2003) נבדק כל אחד מהיבטי סיפוק הצרכים דרך חמש שאלות (פרט להיבט השליטה הכולל ארבע שאלות בלבד). מכיוון שבגרסת CASP-12 יש שלוש שאלות בלבד לכל היבט, חישובו ציוני מהימנות כעקיבות פנימית (α של קרונבאך) וערכנו ניתוח גורמים כפי שמוצג בלוח 1. מהלוח עולה שיש מהימנות סבירה בתוך מדדי ה-CASP-12 (פרט למדד האוטונומיה⁴) וביניהם ($\alpha = 0.69$).

לוח 1

מהימנות למדד ה-CASP-12

מהימנות	
0.674	Control
0.265	Autonomy
0.805	Self-Realization
0.769	Pleasure
0.690	CASP-12

לוח 2 מציג את אופני המדידה השונים של מדד ה-CASP-12: שליטה נמדדה על פי השאלות האלה: (א) הגיל שלי מונע ממני לעשות את הדברים שהייתי רוצה לעשות; (ב) אני מרגיש שמה שקורה לי אינו בשליטתי; (ג) אני מרגיש מחוץ לעניינים. אוטונומיה נמדדה על פי השאלות האלה: (א) אני יכול לעשות את הדברים שאני רוצה לעשות; (ב) האחריות המשפחתית מונעת ממני לעשות את הדברים שהייתי רוצה לעשות; (ג) מחסור בכסף מונע ממני לעשות את הדברים שהייתי רוצה לעשות. הנאה נמדדה על פי השאלות האלה: (א) אני מצפה לכל יום מחדש; (ב) אני מרגיש שיש משמעות לחיי; (ג) בסך הכול אני מתבונן לאחור על חיי מתוך תחושה של אושר. מימוש עצמי נמדד על פי השאלות האלה: (א) בימים אלה אני מרגיש מלא אנרגיה; (ב) אני מרגיש שהחיים מלאי הזדמנויות; (ג) אני מרגיש שהעתיד צופן לי דברים טובים. סולם התשובות לשאלות אלה נע בין 1 (לעתים קרובות) ל-4 (אף פעם). כדי לשמור על קוהרנטיות בכיווני התשובה, כך שציון 1 יורה על חיסרון בכל אחד מההיבטים וציון 4 יורה על קיומם, נעשה היפוך תשובות לשאלות: א2, א3, ג, א4-ג.

4 כפי שעולה מלוח 1 מהימנות במדד האוטונומיה נמוכה ביותר. ייתכן שהסיבה לכך נגזרת מהבדלים תרבותיים, שכן מדד זה פותח בבריטניה ולא הותאם באופן ספציפי לישראל. עוד סיבה אפשרית נוגעת לכך שהמדד מבוסס על שלוש שאלות בלבד במקום על חמש שאלות במקור.

לוח 2

רווחה סובייקטיבית ומאפיינים דמוגרפיים (ממוצעים ואחוזים)

בקרב ישראלים בני 50 ומעלה

מתוך שאלון ה-drop off (N =1533)

שם המשתנה	N	ממוצע (ס"ת) / אחוזים
מאפייני רווחה סובייקטיבית		
שביעות רצון מהחיים	----	
1. מאוד לא שבע רצון	45	3.1%
2. מעט לא שבע רצון	241	16.6%
3. מעט שבע רצון	810	55.7%
4. מאוד שבע רצון	357	24.6%
מדד CASP-12	----	2.89 (0.54)
Control	----	2.73 (0.78)
Autonomy	----	2.71 (0.65)
Pleasure	----	3.18 (0.80)
Self Realization	----	2.93 (0.77)
מאפיינים סוציו-דמוגרפיים		
גיל	1533	
59-50	644	42.0%
69-60	470	30.7%
79-70	289	18.8%
80+	130	8.5%
מגדר	1533	
1 = זכר	707	46.1%
0 = נקבה	826	53.9%
הכנסה	1533	
נמוכה (עד 40%)	597	38.9%
בינונית (41%-60%)	283	18.4%
גבוהה (61% ומעלה)	654	42.6%
קבוצות אוכלוסייה	1533	
ערבים	172	11.2%
יהודים ותיקים	1190	77.6%
עולים חדשים מבריה"מ לשעבר	172	11.2%

		2153	השכלה
		749	נמוכה
48.9%		394	בינונית (בגרות, פרופסיונלית)
25.7%		389	גבוהה
25.4%		1533	מצב משפחתי
		1197	1 = נשוי
78.1%		336	0 = לא נשוי
21.9%		791	דירוג בריאות עצמי
(1.06)	3.53		

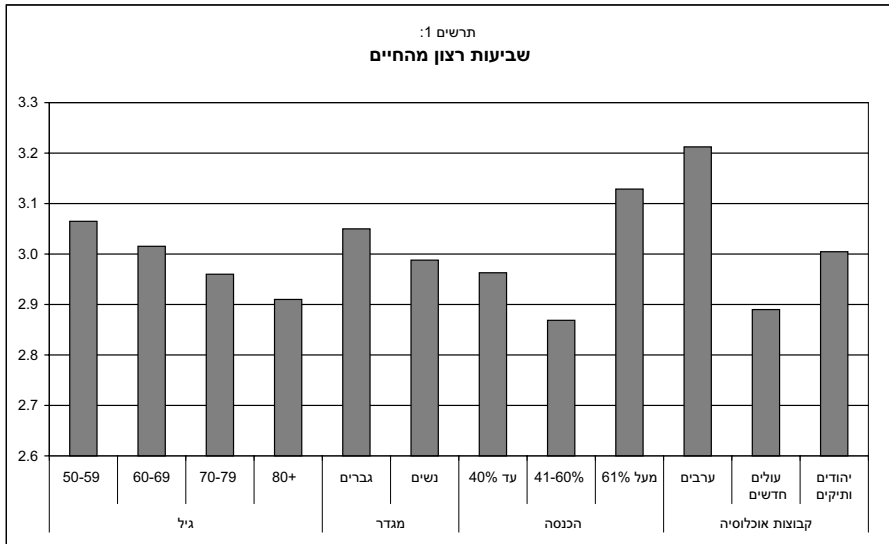
המשתנים הבלתי-תלויים

משתנים סוציו-דמוגרפיים: גיל נמדד בשנים. לוח 2 מתאר קבוצות גיל על פי החלוקה לעשירוני גיל: 50-59, 60-69, 70-79, 80+. אבל בניית הרב-משתני הוכנסה משתנה גיל רציף. מגדר – גברים קיבלו ערך 1 ונשים ערך 0. הכנסה – לוח 2 מורה על חלוקה לשלוש קטגוריות של בעלי הכנסה הנפש ממגוון מקורות לרבות הכנסה מעבודה: בעלי הכנסה נמוכה עד 40 אחוז מכלל התפלגות בעלי ההכנסות במדגם; בעלי הכנסה בינונית 41-60 אחוז מכלל התפלגות בעלי ההכנסות במדגם; בעלי הכנסה גבוהה 61 אחוז ויותר מכלל התפלגות בעלי ההכנסות במדגם. בניית הרב-משתני הוכנסה משתנה ההכנסה כרציף (באלפי יורו) עם תיקון לוגריתמי להתפלגותו (Log). קבוצות אוכלוסייה – המדגם נחלק לשלוש קבוצות אוכלוסייה עיקריות: ערבים, יהודים ותיקים ועולים חדשים מברית המועצות לשעבר שהגיעו לאחר 1989. השכלה – נמדדה על פי שלוש קטגוריות: נמוכה (יסודית ותיכון ללא בגרות), בינונית (תיכון עם בגרות ועל תיכון לא אקדמי/פרופסיונלי) וגבוהה (אקדמית). מצב משפחתי – נעשתה הבחנה בין נשואים שקיבלו ערך 1 לבין היתר שקיבלו ערך 0. דירוג עצמי של בריאות – נמדד על פי השאלה "באופן כללי, כיצד תתאר את מידת בריאותך?" סולם התשובות נע בין 1 (גרועה מאוד) ל-5 (טובה מאוד).

ממצאים

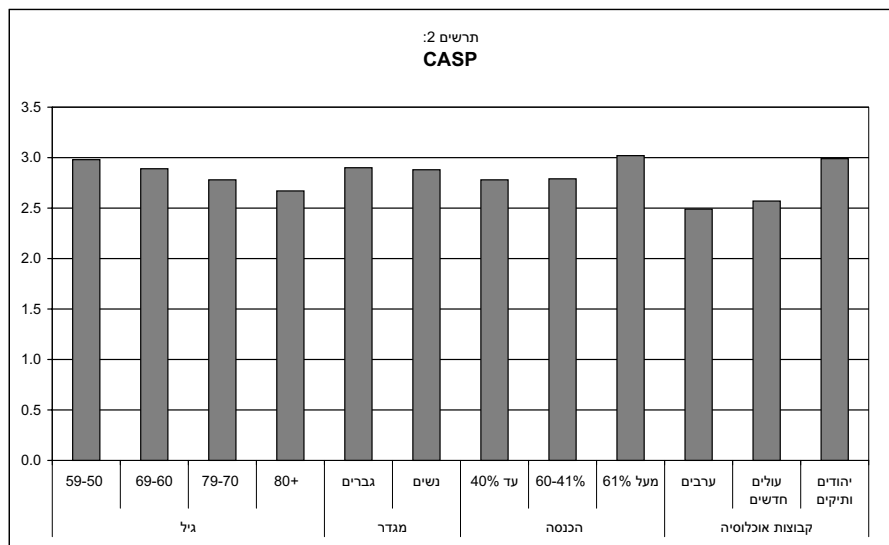
תרשימים 1 ו-2 מציגים התפלגות של שביעות רצון מהחיים ושל מדד CASP-12 על פי חלוקה לקבוצות גיל, מגדר, הכנסה ואוכלוסייה. תרשים 1 מלמד שעם העלייה בגיל חלה ירידה בשביעות הרצון מהחיים. ההתפלגות המגדרית ביחס לשביעות רצון מהחיים מורה שאין הבדל גדול בין המינים. התרשים מלמד עוד ששביעות הרצון מהחיים של הנהנים מהכנסות גבוהות גדולה מזו של בעלי ההכנסות הנמוכות יותר; מעניין לציין ששביעות

רצונם של בעלי ההכנסות הבינוניות נמוכה מזו של בעלי ההכנסות הנמוכות. באשר לקבוצות האוכלוסייה, אצל הערבים נמצאה שביעות הרצון הגבוהה ביותר מחייהם, היהודים הוותיקים היו באמצע, ואצל העולים החדשים נמצאה שביעות הרצון הנמוכה ביותר.

קבוצות גיל: $F=2.243$, $p < .1$; מגדר: $T=1.522$, (ns); הכנסה: $F=14.777$, $p < .001$; קבוצות אוכלוסייה: $F=8.384$, $p < .001$.

תרשים 2 מציג את הציונים על מדד ה-CASP-12. התרשים מלמד שכמו במדד שביעות הרצון מהחיים גם כאן מתגלה מתאם שלילי עם גיל. מלבד זאת, גם כאן נראה שההבדל בין המינים אינו מובהק. באשר להתפלגות ההכנסות, נראה שאין הבדל משמעותי בין בעלי ההכנסות הנמוכות לבינוניות ביחס לתחושות סיפוק צורכיהם בגילאי 50 ומעלה, אבל לבעלי ההכנסות הגבוהות, לעומתם, יש תחושות סיפוק צרכים גבוהות יותר. בהשוואה לתחושות הכלליות של שביעות רצון מהחיים של קבוצות האוכלוסייה השונות המוצגות בתרשים 1, תרשים 2 מלמד שתחושת סיפוק הצרכים אצל הערבים היא הנמוכה ביותר, אצל העולים החדשים היא מעט גבוהה יותר, ואצל היהודים הוותיקים היא הגבוהה ביותר.

קבוצות גיל: $F=17.297, p<.001$; מגדר: $T=0.690, (ns)$; הכנסה: $F=35.798, p<.001$; קבוצות אוכלוסיה: $F=112.186, p<.001$.

ניתוח רב-משתני שימש אותנו לניבוי רמת הרווחה הסובייקטיבית של ישראלים בני 50 ומעלה הן מבחינת סיפוק צורכיהם והן מבחינת שביעות רצונם הכללית מחייהם. רמת הרווחה הסובייקטיבית נבחנה כפונקציה של מאפיינים סוציו-דמוגרפיים של המייצגים את משקי הבית במדגם. לשם ביצוע הניתוחים הסטטיסטיים השתמשנו בטכניקות של גרסיה ליניארית מרובה. תוצאות הניתוחים מוצגות בלוחות 3 ו-4.

שביעות רצון מהחיים

מהמודל המוצג בלוח 3 המנבא שביעות רצון מהחיים עולה שגיל, מגדר והשתייכות לקבוצת אוכלוסייה אינם משפיעים על מדד תוצאה זה, כשנבחנים יתר המשתנים במודל. נראה שבהתאם להשערת המחקר השנייה, בעלי ההכנסות הגבוהות חשים באופן כללי שביעות רצון גבוהה יותר מהחיים מאשר בעלי הכנסות נמוכות. כמו כן נמצא קשר בין מצב משפחתי לבין שביעות רצון מהחיים בהתאם להשערה 3. נראה ששביעות הרצון מהחיים גבוהה אצל נשואים לעומת אלה שאינם נשואים, בהתאם לנכתב בספרות. אבל באינטראקציה עם מגדר לא נמצאה השפעה שונה של המצב המשפחתי על שביעות רצונם של גברים ונשים מהחיים. באשר לרמת ההשכלה, נראה ששביעות רצונם מהחיים של הפחות משכילים נמוכה מזו של בעלי ההשכלה הגבוהה בהתאם להשערה 5, אך אין

הבדל בין בעלי ההשכלה הבינונית (תיכון עם בגרות או השכלה על תיכונית שאינה אקדמית) לבין בעלי ההשכלה הגבוהה ברמת שביעות רצונם מהחיים בגיל 50 ומעלה. המשתנה המשפיע ביותר על שביעות הרצון מהחיים הוא דירוג עצמי של בריאות. בהתאמה עם הספרות הרלוונטית ועם השערת המחקר האחרונה, נראה שלדירוג עצמי של בריאות יש השפעה חיובית על שביעות הרצון מהחיים, כך שאם שאר המאפיינים שווים, נראה שככל שהבריאות מדורגת כטובה יותר, כך שביעות הרצון מהחיים גבוהה יותר.

לוח 3

רגרסיה מרובה לניבוי שביעות רצון מהחיים (טעות תקן)

BETA	B	משתנים
	1.711 *** (0.267)	קבוע
0.057	0.004 (0.003)	גיל
0.022	0.031 (0.129)	מגדר
0.090	0.061 ** (0.028)	הכנסה לנפש (Log)
0.060	0.155 (0.102)	ערבים ⁽¹⁾
0.035	0.079 (0.093)	עולים חדשים ⁽¹⁾
0.121	0.210 ** (0.081)	מצב משפחתי ⁽²⁾
-0.031	-0.045 (0.142)	מצב משפחתי * מגדר
-0.123	-0.178 ** (0.070)	השכלה נמוכה ⁽³⁾
-0.037	-0.059 (0.073)	השכלה בינונית ⁽³⁾
0.337	0.230 *** (0.028)	דירוג בריאות עצמי
	0.172	R ²

1. קבוצת השוואה = יהודים ותיקים

2. 1 = נשוי

3. קבוצת השוואה = השכלה גבוהה

* $p < 0.10$

** $p < 0.05$

*** $p < 0.01$

CASP-12

מלוח 4, המתאר את מקדמי הרגרסיה המרובה לניבוי מדד מידת סיפוק הצרכים (CASP-12) בקרב בני 50 ומעלה, ניתן ללמוד שבהתאם להשערה הראשונה, לגיל השפעה שלילית על תחושת סיפוק הצרכים באוכלוסייה זו בישראל. כך נראה שעם העלייה בגיל, חלה ירידה בתחושת סיפוק הצרכים בפיקוח על המשתנים האחרים במודל. באשר להשפעת המצב הכלכלי על מידת סיפוק הצרכים נראה שבהתאם להשערת המחקר השנייה, ככל שהמצב

הכלכלי טוב יותר, כך תחושת סיפוק הצרכים האנושיים בתחומים השונים גוברת. מלבד זאת, נראה שההשתייכות לקבוצות אוכלוסייה שונות היא גורם בעל השפעה חזקה על תחושת סיפוק הצרכים בקרב בני 50 ומעלה בישראל (על פי השוואת מקדמי ה-Beta), בהתאם להשערת המחקר הרביעית. כך, למשל, לערבים אזרחי ישראל תחושת סיפוק צרכים פחותה בהשוואה ליהודים ותיקים. בנוסף לכך, גם להיותו של הנחקר עולה חדש מברית המועצות לשעבר השפעה שלילית על תחושת סיפוק צרכיו.

לוח 4

גרסיה מרובה לניבוי מדד **CASP-12** (טעות תקן)

BETA	B	משתנים
	(0.175) *** 2.388	קבוע
-0.057	(0.002) * -0.003	גיל
-0.008	(0.087) -0.008	מגדר
0.073	(0.018) ** 0.037	הכנסה לנפש (Log)
-0.308	(0.069) *** -0.622	ערבים ⁽¹⁾
-0.208	(0.062) *** -0.362	עולים חדשים ⁽¹⁾
0.135	(0.054) *** 0.181	מצב משפחתי ⁽²⁾
-0.037	(0.096) -0.040	מצב משפחתי * מגדר
-0.076	(0.046) * -0.084	השכלה נמוכה ⁽³⁾
-0.053	(0.049) -0.066	השכלה בינונית ⁽³⁾
0.367	(0.019) *** 0.192	דירוג בריאות עצמי
	0.341	R ²

1. קבוצת השוואה = יהודים ותיקים

2. 1 = נשוי

3. קבוצת השוואה = השכלה גבוהה

* $p < 0.10$

** $p < 0.05$

*** $p < 0.01$

כמו במודל המנבא תחושת שביעות רצון כללית מהחיים, לא נמצא קשר בין מגדר לבין התופעות הנחקרות גם במודל המנבא תחושות מילוי וסיפוק צרכים, אך כן נמצא קשר בין המצב המשפחתי לתחושות רווחה סובייקטיביות אלו. בהתאם להשערת המחקר נמצא שהנשואים חשים שצורכיהם באים על סיפוקם יותר מן הלא נשואים, אך אין הבדל בין גברים לנשים באשר להשפעת המצב המשפחתי על תחושות רווחה אלה. בנוגע לרמת ההשכלה, נראה שבמודל המנבא סיפוק צרכים, כמו במודל המנבא שביעות רצון מהחיים, לרמת ההשכלה יש השפעה חיובית על תחושת סיפוק הצרכים. כלומר: בהתאם להשערת המחקר החמישית, אנשים פחות משכילים נוטים לחוש פחות סיפוק לעומת בעלי השכלה

גבוהה. לבסוף, כמו במודל המנבא שביעות רצון מהחיים, גם במודל המנבא תחושות סיפוק צרכים נמצא שהמשתנה דירוג עצמי של בריאות הוא המשפיע ביותר מבין כלל המשתנים. בהתאם להשערת המחקר השישית והאחרונה, נמצא שכלל שרמת הבריאות מדורגת כגבוהה יותר, כך גם תחושת סיפוק הצרכים גבוהה יותר ורווחתם הסובייקטיבית של הנחקרים עולה. ממצא זה הולם את המתואר בספרות הנוגעת לתחושות רווחה סובייקטיבית בחיים המאוחרים.

דיון

במחקר זה דנו בסוגיית תחושת הרווחה הסובייקטיבית בקרב בני 50 ומעלה בישראל, סוגייה שלא נידונה עד כה בהרחבה. מאגר הנתונים שעליו התבסס מחקר זה, הגל הראשון של קובץ הנתונים הישראלי של פרויקט SHARE הבינלאומי, מאפשר בדיקה מעמיקה של הנושא. בניסיון להבין מה מסביר את תחושות הרווחה הסובייקטיבית של האוכלוסייה המבוגרת בישראל נבחרו שני משתנים תלויים המשלימים זה את זה – שאלה כללית על שביעות רצון ומדד ה-CASP-12 המבוסס על ארבעה היבטים שונים של סיפוק צרכים (שליטה, אוטונומיה, הנאה ומימוש עצמי). כדי להבין את הגורמים המשפיעים על תחושות שביעות הרצון מהחיים וסיפוק הצרכים נבחנו מספר משתנים סוציו-דמוגרפיים ומשתנה המצביע על תפיסת הבריאות של הנשאלים, שנמצאו בעלי השפעה במחקרים קודמים שנעשו בעולם. באופן כללי הממצאים מלמדים שבקרב האוכלוסייה הבוגרת בישראל, בהתאם לרוב השערות המחקר, המשתנים התורמים הן לניבוי שביעות הרצון הכללית מהחיים והן לניבוי תחושת סיפוק הצרכים הם רמת הכנסה, רמת השכלה, מצב משפחתי ודירוג בריאות עצמי. מלבד זאת, תחושות סיפוק ומילוי הצרכים בגיל המבוגר בישראל מנובאות גם על ידי גיל והשתייכות לקבוצת אוכלוסייה על פי מוצא ולאום.

ניתוח ממצאי המחקר מלמד שהשערת המחקר הראשונה נתמכת באופן חלקי. מהניתוח התיאורי עולה שלגיל יש השפעה על שני מדדי הרווחה הסובייקטיבית בקרב אוכלוסיית בני החמישים ומעלה בישראל. אך בניגוד למשוער, הניתוח הרב-משתני מלמד שלגיל אין השפעה על שביעות הרצון מהחיים מעבר לגורמים האחרים המסבירים תחושה כללית זו. באשר לתחושת סיפוק הצרכים, לעומת זאת, נראה שהיא נוטה לרדת עם העלייה בגיל, גם כאשר מפקחים על שאר הגורמים. יחד עם זאת, מדד ה-Beta במודל סיפוק הצרכים מורה שלגיל ההשפעה המובהקת הקטנה ביותר בין המשתנים המשפיעים על תחושות אלה באופן מובהק סטטיסטית. ממצאים אלה מלמדים שלא הגיל עצמו משפיע על תחושות רווחה סובייקטיבית בקרב בני 50 ומעלה בישראל, אלא התנאים המלווים את תקופת

החיים המאוחרת. את תנאי החיים המלווים את הגיל ניתן לשפר, כמובן, על ידי התאמת מדיניות חברתית הולמת.

בדומה לממצאי מחקרים קודמים, השערת המחקר השנייה הגורסת שלרמת ההכנסה תהיה השפעה חיובית על תחושות הרווחה הסובייקטיבית מקבלת תמיכה במחקר הנוכחי. כך נראה שבקרב אוכלוסיית בני החמישים ומעלה בישראל, בעלי הכנסה גבוהה יותר חווים סיפוק גדול יותר ומרוצים מחייהם יותר מבעלי הכנסות נמוכות ובינוניות. אולם ממדד ה-Beta בשני המודלים עולה, שלהכנסה השפעה חלשה למדי על תחושות רווחה סובייקטיבית ביחס למשתנים האחרים. יתרה מזאת, מבחינת השפעת רמת ההכנסה על כל אחד מההיבטים של CASP-12 בנפרד עולה, שלמשתנה זה יש השפעה בעיקר על תחושות הנאה בזיקנה, המלמדות על שאיפה לחיים נוחים ועל ציפייה לכל יום מחדש.

השערת המחקר השלישית נתמכת באופן חלקי בידי ממצאי המחקר הנוכחי. מהניתוח התיאורי עולה שבניגוד למצופה יש הבדל קטן אך לא מובהק בין גברים לנשים ברמת שביעות הרצון ותחושת סיפוק הצרכים. גם הניתוח-הרב משתני מורה כי השפעת המגדר אינה מובהקת. יחד עם זאת, בהתאם למשוער, נמצא שלמצב המשפחתי השפעה מובהקת על תחושת רווחה סובייקטיבית. כך, הן המודל המנבא תחושת שביעות רצון כללית מהחיים והן המודל המנבא תחושות מילוי וסיפוק צרכים מלמדים, שהנשואים חשים שבעי רצון מחייהם ושצורכיהם באים על סיפוקם יותר מהלא נשואים. ואולם גורם האינטראקציה נמצא לא מובהק בניגוד למצופה, כך שלא נמצאו הבדלים בין גברים לנשים ביחס להשפעת המצב המשפחתי על תחושות רווחה אלה.

בהתאמה עם הנכתב בספרות העוסקת בזוגיות בזיקנה, ממצאי המחקר מלמדים שלקיומו של בן זוג יש השפעה מכרעת על תחושות רווחה סובייקטיביות בגיל המבוגר (Carr, 2004; De Jong Gierveld, 2002, 2004). על פי רוב, בן הזוג נתפס כמספק האופטימלי ולטווח ארוך של רגשות ותמיכה אינסטרומנטלית. זאת בשל רמת הקרבה והמחויבות שבקשר הזוגי ומשום שיש אינטרסים וערכים משותפים עם בן הזוג, המחזקים סוג כזה של תמיכה (Dykstra, 1993). לפיכך, נראה שבחינת היחסים הזוגיים בזיקנה ובכללם זוגיות שנייה – תופעה ההולכת ומתרחבת לאור אוברדנים ושינויים בגיל המבוגר (Conney & Dunne, 2001; Carr, 2000) – חשובה להבנת חייה ורווחתה של אוכלוסייה זו.

השערת המחקר הרביעית גם היא מקבלת תימוכין חלקיים במחקר זה. ממצא מעניין עולה מההשוואה בין קבוצות המוצא על פני שני המשתנים התלויים המספקים שתי פרספקטיבות לבחינת הסיפוק של אנשים מחייהם. אף שנראה שהערבים שבעי רצון מחייהם יותר מהיהודים הוותיקים והעולים החדשים, הרי תחושות סיפוק ומילוי הצרכים שלהם הן הנמוכות ביותר על פי הניתוח התיאורי. בהתאם להשערת המחקר הרביעית,

הממצא התיאורי ביחס לתחושות סיפוק הצרכים נותר על כנו, גם כאשר מפקחים בניתוח הרב-משטני על גורמים סוציו-דמוגרפיים אחרים המשפיעים על תחושות אלה. כך אנו למדים מהמודל, שגם לאחר פיקוח על יתר המשתנים, ערכים ועולים חדשים חווים תחושת סיפוק פחותה בנוגע למילוי צורכיהם בגיל המבוגר בהשוואה ליהודים ותיקים.

לעומת זאת, הניתוח הרב משטני לניבוי שביעות רצון מהחיים מראה, שבניגוד למצופה, השפעות ההשתייכות לקבוצת האוכלוסייה הערבית או לקבוצת העולים החדשים לעומת זו היהודית הוותיקה נעלמות כשמפקחים על שאר הגורמים. ייתכן שממצא זה מורה על פער תרבותי במענה לשאלות סובייקטיביות מסוג זה. כלומר: כשמתייחסים למושג הרווחה הסובייקטיבית לא כאל שאלה המבוססת על שיפוט כללי קוגניטיבי – הנובע אולי מרצייה חברתית או מתפיסת עולם הנגזרת מהשלמה עם המצב הקיים – אלא כאל שאלות העוסקות בסיפוק צרכים אנושיים, מתגלה תמונת אי-השוויון החברתי בנוגע למילוי צורכיהם של המגזרים המוחלשים באוכלוסיית בני ה-50 ומעלה בישראל (ראו ממצאים דומים בפערי תשובות ביחס למצב הבריאות במאמרו של שמואלי בחוברת זה). מחקרים רבים נכתבו על אי-השוויון השורר בין קבוצות מוצא ולאום שונות בישראל מההיבטים של רמת החיים ותנאי החיים (ראו למשל לוי-אפשטיין וסמיונוב בחוברת זו) ושאר ההיבטים המשפיעים, בין היתר, על הרווחה. ממצא זה מצטרף לספרות הישראלית הנוגעת לאי שוויון ומלמד, שהשפעתו על רווחתם של בני הגיל המבוגר, בעיקר בנוגע למילוי וסיפוק צורכיהם, שרירה וקיימת. ניתן לשפר מצב זה על ידי מדיניות היוצרת מבנה הזדמנויות שוויוני יותר הן בגיל המבוגר והן בגילאים צעירים יותר, אשר השפעתם לטווח ארוך ניכרת בתקופת הזיקנה.

מהממצאים עולה שלרמת ההשכלה השפעה חיובית על תחושת הרווחה הסובייקטיבית, כפי שהיא באה לידי ביטוי בשני המשתנים התלויים, בהתאם להשערה החמישית. כלומר: אנשים פחות משכילים נוטים לחוש פחות שבעי רצון מהחיים וצורכיהם פחות מסופקים בהשוואה לבעלי השכלה גבוהה. ממצא זה מלמד שלהון האנושי חשיבות רבה בהשפעתו על רווחתה של אוכלוסיית הגיל המבוגר. כך, למשל, היכולת לעסוק בפעילויות פנאי מגוונות שמסכות תחושות סיפוק ורווחה ואינן דורשות מאמץ גופני (כגון קריאה, כתיבה, האזנה למוסיקה וכדומה) קשורה על פי רוב לרמת ההשכלה של האדם.

ממצאי המחקר הנוכחי מלמדים שהמשתנה המשפיע ביותר על שביעות הרצון מהחיים ותחושות סיפוק הצרכים של בני חמישים ומעלה בישראל הוא דירוג עצמי של בריאות. בהתאמה עם הספרות הרלוונטית ועם השערת המחקר השישית נראה שלדירוג עצמי של בריאות יש השפעה חיובית על שביעות הרצון והסיפוק מהחיים, כך שבהינתן שוויון בשאר המאפיינים, למצב הבריאות הסובייקטיבי קשר חיובי עם סיפוק צרכים ועם שביעות הרצון מהחיים. ממצא זה עלה גם בבדיקות פרטניות של כל אחד מתחומי ה-CASP-12

בנפרד, והוא הולם את המתואר בספרות הנוגעת לתחושות רווחה סובייקטיבית בחיים המאוחרים.

ממצאי המחקר הנוכחי, ובייחוד מהמצאים השונים הנוגעים לאותן קבוצות אוכלוסייה, עולה שחשוב לבחון רווחה סובייקטיבית במובנה הרב-ממדי, כפי שנעשה כאן. כך נראה שהמדדים השונים אכן משלימים זה את זה ומציינים תמונה המעמיקה את הבנתנו בנוגע לרווחה סובייקטיבית בגיל המבוגר, יותר מאשר לו התייחסנו רק לאחד מהם. כל אחד מהמדדים חושף פן מעט שונה בהקשר החברתי והתרבותי המקומי. בעוד מדד שביעות הרצון מהחיים מודד תחושה קוגניטיבית כללית ולאור זאת עשוי לכלול תחושות השלמה, רצייה חברתית או תפיסות תרבותיות שונות בנוגע לפערים שבין ציפיות ומציאות, הרי מדד סיפוק הצרכים מודד תחושות ספציפיות יותר ובכך מכוון את הנחקרים לחוויותיהם היומיומיות הייחודיות, החושפות כיצד דפוסי אי-שוויון חברתי וכלכלי משפיעים על תחושותיהם באשר למילוי צורכיהם.

מגבלות המחקר נעוצות בעובדת היותו מחקר חתך הבוחן תחושות רווחה סובייקטיבית בנקודת זמן אחת. במובן זה נתוני הגל השני של פרויקט SHARE יאפשרו בחינה מעמיקה יותר של רווחה סובייקטיבית בגיל המבוגר. כך, למשל, ניתן יהיה לבחון אם תחושות הרווחה משתנות במהלך הגיל המבוגר ולהסיק ביחס לתהליכים סיבתיים הגורמים לשינוי או להמשכיות בדפוסי הרווחה. היבט זה יאפשר לקבוע תוכניות סיוע ומדיניות מסוגים שונים אשר ייטיבו עם אוכלוסייה זו, על כל גווניה, ויאפשרו ליצור חברה טובה יותר המותאמת לכל הגילאים. מגבלה אחרת נעוצה בעובדה שבשל אופיה ההשוואתי והראשוני של חוברת זו, לא הוכנסו למודלים הנבחנים במחקר הנוכחי משתנים אחרים שעשויים להשפיע על רווחה סובייקטיבית, כמו בריאות אובייקטיבית, תנאי מגורים, מידת דתיות, קשרים חברתיים וכיוצא באלה. הכללתם של עוד משתנים במודלים מורכבים יותר תעמיק את העיון במושגים איכות חיים ורווחה סובייקטיבית הן בהקשר הישראלי הייחודי והן מהפן התיאורטי.

יחד עם זאת, תרומתו של המחקר הנוכחי היא בכמה מישורים. ראשית, במישור התיאורטי; שילובם של מדד קוגניטיבי כללי ומדד ספציפי הנוגע למספר תחומי חיים במחקר זה מוסיף להבנת איכות החיים בגיל המבוגר ובמיוחד להבנת מושג הרווחה הסובייקטיבית בתקופת חיים זו. שנית, מחקר זה מלמדנו, ולו באופן ראשוני, על חשיבותם היחסית של גורמים שונים, חברתיים ואישיים, כגורמים המשפיעים על רווחתם הסובייקטיבית של מבוגרים, כפי שהיא מצטיירת דרך שביעות רצונם ומדת הסיפוק שלהם מחייהם, הן באופן כללי והן באופן ספציפי. כך אנו למדים שדפוסי אי-שוויון אוניברסליים (למשל אי-שוויון בהכנסה ובהשכלה), כמו גם דפוסי אי-שוויון תרבותיים-מקומיים (למשל השתייכות לקבוצות אוכלוסייה), משפיעים על האופן שבו בני הגיל המבוגר חווים את חייהם. לבסוף, מחקר זה שופך אור על תפיסותיהם של ישראלים בני

50 ומעלה בנוגע לרווחתם ומלמדנו כיצד הם חווים כמבוגרים את חייהם, על המורכבות שבהם. הבנה זו חשובה לחוקרים ולקובעי מדיניות, משום שהיא עשויה לסייע להכיר לעומק את התמודדותם היומיומית של מבוגרים ובני 50 ומעלה עם תקופת חיים שמועד סיומה אינו ידוע, וכך לתכנן ולסייע בידי אוכלוסייה זו לחיות חיים מגוונים, יצירתיים וראויים יותר.

מקורות

- Baltes, P. B., & Smith, J. (2003). New Frontiers in the Future of Aging: From Successful Aging of the Young Old to the Dilemmas of the Fourth Age. *Gerontology*, 49, 123-135.
- Blumstein, T., Benyamini, Y., Fuchs, Z., Shapira, Z., Novikov, I., Walter-Ginzburg, A., et al. (2004). The Effects of A Communal Lifestyle on Depressive Symptoms in Late Life. *Journal of Aging and Health*, 16(2), 151-174.
- Bowling, A., Banister, D., Sutton, S., & Windsor, J. (2002). A Multidimensional Model of the Quality of Life in Older Age. *Aging and Mental Health*, 6(4), 355-371.
- Carr, D. (2004). The Desire to Date and Remarry Among Older Widows and Widowers. *Journal of Marriage and the Family* 66, 1051-1068.
- Cooney, T. M., & Dunne, K. (2001). Intimate Relationships in Later Life. *Journal of Family Issues*, 22(7), 838-858.
- De Jong Gierveld, J. (2002). The Dilemma of Repartnering: Considerations of Older Men and Women Entering New Intimate Relationships in Later Life. *Ageing International*, 27(4), 61-78.
- De Jong Gierveld, J. (2004). Remarriage, Unmarried Cohabitation, Living Apart Together: Partner Relationships Following Bereavement or Divorce. *Journal of Marriage and the Family*, 66(1), 236-243.
- Diener, E. (1984). Subjective Well-Being. *Psychological Bulletin*, 95(3), 542-575.

- Diener, E. (2000). Subjective Well-Being: The Science of Happiness and A Proposal for A National Index. *American Psychologist*, 55(1), 34-43.
- Diener, E., Shu, M. E., Lucas, R. E., & Smith, H. L. (1999). Subjective Well-Being: Three Decades of Progress. *Psychological Bulletin*, 125(2), 276-302.
- Dykstra, P. A. (1993). The Differential Availability of Relationships and the Provision and Effectiveness of Support to Older Adults. *Journal of Social and Personal Relationships*, 10, 355-370.
- Fung, H. H., Carstensen, L. L., & Lang, F. R. (2001). Age-Related Patterns in Social Networks among European Americans and African Americans: Implications for Socioemotional Selectivity Across the Life Span. *International Journal of Aging and Human Development*, 52(3), 185-206.
- Higgs, P., Hyde, M., Wiggins, R. D., & Blane, D. B. (2003). Researching Quality of Life in Early Old Age: The Importance of the Sociological Dimension *Social Policy and Administration*, 37(3), 239-252.
- Hyde, M., Wiggins, R. D., Higgs, P., & Blane, D. B. (2003). A Measure of Quality of Life in Early Old Age: The Theory, Development and Properties of A Needs Satisfaction Model (CASP-19). *ageing and Mental Health*, 7(3), 186-194.
- Keciour, M. G., d'Epina, C. L., Spini, D., & Bickel, J. (2004). The Impact of Frailty on The Oldest Old Well-Being. *The Gerontologist*, 44(1), 140-141.
- Landau, R., & Litwin, H. (2001). Subjective Well-Being Among the Old-Old: The Role of Health Personality and Social Support. *International Journal of Aging and Human Development*, 52(4), 265-280.
- Lapierre, S., Bouffard, L., & Bastin, E. (1997). Personal Goals and Subjective Well-Being in Later Life. *International Journal of Aging and Human Development*, 45(4), 287-303.
- Litwin, H. (2001). Social Network Type and Morale in Old Age. *The Gerontologist* 41(4), 516-524.

- Litwin, H. (2006). Social Networks and Self-Rated Health. *Journal of Aging and Health, 18* (3), 335-358.
- Lowenstein, A. (2007). Solidarity-Conflict and Ambivalence: Testing Two Conceptual Frameworks and their Impact on Quality of Life for Older Family Members. *Journal of Gerontology: Social Sciences, 62B*(2), S100-S107.
- Lucas, R. E., Diener, E., & Shu, M. E. (1996). Discriminant Validity of Well-Being Measures. *Journal of Personality and Social Psychology, 71*(3), 616-628.
- McNeil, J. K., Stones, M. J., & Kozma, A. (1986). Subjective Well-Being in Later Life: Issues Concerning Measurement and Prediction. *Social Indicators Research, 18*, 35-70.
- Nilsson, J., Masud Rana, A. K. M., & Kabir, Z. N. (2006). Social Capital and Quality of Life in Old Age: Results From A Cross-Sectional Study in Bangladesh. *Journal of Aging and Health, 18*(3), 419-434.
- Peters, A., & Liefbroer, A. C. (1997). Beyond Marital Status: Partner History and Well-Being in Old Age. *Journal of Marriage and The Family, 59*, 687-699.
- Prager, E., Walter-Ginzburg, A., Blumstein, T., & Modan, B. (1999). Gender Differences in Positive and Negative Self-Assessments of Health Status in a National Epidemiological Study of Israeli Aged. *Journal of Women and Aging, 11*(4), 21-41.
- Sokolovsky, J., & Vesperi, M. D. (1991). The Cultural Context of Well-Being in Old Age. *Generations, 15*(1), 21-27.
- Spiro, A., & Bosse, R. (2000). Relations Between Health-Related Quality of Life and Well-Being: The Gerontologist's New Clothes. *International Journal of Aging and Human Development, 50*(4), 297-318.
- Strawbridge, W. J., Wallhagen, M. I., & Cohen, R. D. (2002). Successful Aging and Well-Being: Self-Rated Compared with Rowe and Kahn. *The Gerontologist, 42*(6), 727-733.

- Vitterso, J. (2004). Subjective Well-Being Versus Self-Actualization: Using the Flow-Simplex to Promote A Conceptual Clarification of Subjective Quality of Life. *Social Indicators Research*, 65, 299-331.
- Walter-Ginzburg, A., Blumstein, T., Chetrit, A., & Modan, B. (2002). Social Factors and Mortality in the Old-Old in Israel: The CALAS Study. *Journal of Gerontology: Social Sciences*, 57B(5), S308-S318.
- Wenger, G. C. (1997). Review of Findings on Support Networks of Older Europeans. *Journal of Cross-Cultural Gerontology*, 12, 1-21.
- Wiggins, R. D., Higgs, P., Hyde, M., & Blane, D. B. (2004). Quality of Life in The Third Age: Key Predictors of The CASP-19 Measure. *Ageing and Society*, 24, 693-708.
- Zautra, A., & Hempel, A. (1984). Subjective Well-Being and Physical Health: A Narrative Literature Review with Suggestions for Future Research. *International Journal of Aging and Human Development*, 19(2), 95-110.

